

Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarih Düşüncesinin Epistemolojik Analizi

Ahmet Şimşek^a Emre Çakmakcı^{*b}

Araştırma Makalesi

^a Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE
ahmetsimsek@iuc.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3591-8180
^{*b} Sorumlu Yazar, Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul/TÜRKİYE
e-cakmakci@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1632-8812

Geliş: 29 Haziran 2024
Kabul: 12 Aralık 2024
Yayın: 10 Şubat 2025

Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Bu çalışmada Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar ilkokullarda okutulan Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıyan tarih düşüncesindeki değişim ve dönüşüm incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma modeli çerçevesinde doküman incelemesi tekniğiyle veriler toplanmıştır. Toplanan verilerin betimsel analizi yapılmıştır. Bu analizlerle 1930'lardan günümüze kadarki tarih ders kitaplarında tarih kavramı çerçevesinde benimsenen söylemlerdeki değişim ve süreklilik ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ilkokulda tarih konulu ders kitaplarında tarih düşüncesi, 1932'den beri genelde pozitivist izler taşıyan, milli bir bakışla kurgulanmıştır. 1936 yılı dışında, kronolojik bir bakış açısıyla tarih içeriği sunulmuştur. Kitaplarda, dün, bugün ve gelecek arasında bağlantıyı kavratmaya yönelik "değişim ve süreklilik algısı"na ilişkin örnekler sıklıkla rastlanmıştır. Bu da ilerlemeci bir tarih algısını desteklemiştir. Diğer yandan incelenen ders kitaplarında konuyla ilgili görsel unsurlar yıllar geçtikçe daha yoğun ve bağlamsal yer almıştır. 1969 sonrasında Sosyal Bilgiler dersi çerçevesinde yer bulan ilkokulda tarih konularının yıllara göre yoğunluğundaki düşüş de dikkat çekici bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: tarih, tarih algısı, tarih bilinci, tarih düşüncesi, değişim ve süreklilik

Epistemological Analysis of the Thought of History in Primary School History and Social Studies Textbooks in the Republican Era

Research Article

^a Prof. Dr., Istanbul University-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Faculty of Education, Department of Primary Education, Istanbul/TÜRKİYE
ahmetsimsek@iuc.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3591-8180
^{*b} Responsible Author, Teacher, Ministry of National Education, Istanbul/TÜRKİYE
e-cakmakci@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1632-8812

Received: 29 June 2024
Accepted: 12 December 2024
Published: 10 February 2025

This paper was checked for plagiarism using iThenticate during the preview process and before publication.

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY-NC 4.0) International License

ABSTRACT

In this study, the change and transformation in the thought of history, which is reflected in the History and Social Studies textbooks taught in primary schools, from the establishment of the Republic to the present, has been examined. Data were collected with the document analysis technique within the framework of the historical research model, one of the qualitative research methods. A descriptive analysis of the collected data was made. With these analyzes, it has been tried to reveal the change and continuity in the discourses adopted within the framework of the concept of history textbooks from the 1930s to the present. According to the findings obtained from the research, the thought of history in history textbooks in primary school has been fictionalized with a national perspective since 1932, which generally carries positivist traces. Except for 1936, historical content is presented from a chronological point of view. In the books, examples of the "perception of change and continuity" aimed at making students comprehend the connection between yesterday, today and the future are frequently encountered. This supported a progressive perception of history. On the other hand, visual elements in the examined textbooks have become more intense and contextual over the years. The decrease in the intensity of history subjects over the years in primary school, which was included in the Social Studies course after 1969, was also remarkable.

Keywords: history, perception of history, historical consciousness, historical thought, change and continuity

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Şimşek, Ahmet & Emre Çakmakcı. Cumhuriyet Döneminde İlkokul Tarih ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarih Düşüncesinin Epistemolojik Analizi. *History Studies* 17, no. 1 (2025): 77-99.

Giriş

İnsanın geçmişe olan ilgisinin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte, kendini ve içinde yaşadığı topluluğu anlama ihtiyacı hissetmesinin bunda rolü olduğu düşünülmektedir. İncelemeler göstermektedir ki tarihsel süreçte geçmiş bilgisi, önceleri topluluklarda sözlü kültür (mit, efsane, destan vs.) aracılığıyla paylaşılırken, zamanla “tarih” formuna dönüşmüştür.¹ Tarih kavramının antik Yunan’da ilk kez Herodotos’un *Historia* (tarih) eserinin isminden mülhem ortaya çıktığı kabul edilir.²

Şüphesiz ki tarih, kavramsal olarak tüm zamanlarda aynı içeriğe ve anlam çerçevesine sahip olmamıştır. Gerek yazılma amacı gerek yazılma yöntemi gerekse yazılan içerik odağı süreç içinde değişim ve dönüşüm göstermiştir. Tarih, örneğin Herodotos’un *Historia*’sında “geçmişe ilişkin bir araştırma” iken Orta çağ Batı dünyasında kilisenin egemenliğinde ve dini/ahlaki nasihat verme aracına dönüşmüştür. İslam dünyasında da benzer bir amaç-yöntem ve konu odağında yazıldığı görülmüştür.³ Eskatolojik olarak nitelendirilen, dinin ön gördüğü biçimde kıyamete kadar “imtihan”a tabi tutulduğuna inanılan toplulukların “doğru yolu bulması için”, “dinin büyüklerinin” abidevi ahlak ve ibret içeren hikâyelerine odaklanan bu tarih yazıcılığı tarzı uzun zaman etkisini sürdürmüştür. Bu kültürel iklim içinde zamanla ortaya çıkan hanedanlıkların daha çok siyasi ve askeri başarılarına/zaferlerine odaklı kendi tarihlerini eklemleyerek ürettirdikleri de görülmüştür.

Avrupa’da milli monarşilerin ortaya çıkması ve bunların süreç içinde uluslaşmaya köken teşkil etmesi, tarih çalışmalarının seküler düzlemde gelişmesine katkı sunmuştur. İnşa edilen ulus ve bu ulusu yaratan devletin tarihi seküler ve bilimsel tarih görüşünün unsurlarını tayin etmiştir. Zira 19. yüzyıl aynı zamanda modern bir kurum olarak üniversitelerin inşa edildikleri, bu çerçevede uluslaşma sürecine katkısı bağlamında araçsal tarihin de modern bir çalışma alanı olarak görünürlük kazandıkları dönemdir. Bu bağlamda modern tarihçilik, metodolojik olarak tarihin de bir bilim dalı hüviyetine erişmesini hedeflemiştir. Bu süreçte doğa bilimlerinden mülhem ampirik metodolojik yaklaşımın; belgelere dayalı, olgu denen nesnel bir gerçekliğe ulaşma çabası olarak tarihçiliği yeniden tayin ettiği görülür.⁴ Tarifi zaman içinde farklılaşsa da “geçmiş”, “topluluk”, “olay”, “neden-sonuç”, “yer”, “zaman”, “belge/kant” gibi bazı anahtar kavramların modern tarihi açıklamada başvurulan unsurlar olduğu söylenebilir.⁵

Türkiye’ye bakıldığında özellikle II. Meşrutiyetten sonra yoğunlaşan modern Türk tarihçiliği anlayışının, 1930’lı yıllardan itibaren bir devlet politikası olarak belirlendiği görülmüştür. Bu çerçevede konu bağlamında 1932’de Türk tarihçiliğine bilimsel ve milli bir yön vermek adına Birinci Türk Tarih Kongresi düzenlenmiştir. Birinci ve ikinci Türk tarih

¹ Necmettin Alkan, “Geçmişten Günümüze Dünyada Tarih Yazıcılığı”, *Tarih için Metodoloji* içinde., Editör Ahmet Şimşek (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2022), 39-43.

² Muzaffer Demir, “Antik Yunan Tarihçiliği: Herodotos ve Thukydides”, *Dünyada Tarihçilik* içinde., Editör Ahmet Şimşek, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2017), 1-28.

³ Hasan Aydın, “Orta Çağ İslam Dünyasında Tarihçilik: Taberi ve İbni Haldun”, *Dünyada Tarihçilik* içinde., Editör Ahmet Şimşek, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2017), 47-74.

⁴ Fatih Durgun, “Nesnellikten Postmodernizme Profesyonel Tarih Yazımı”, *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı için Çağdaş Bir Metodoloji* içinde., Editör Ahmet Şimşek, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), 15-27.

⁵ Ahmet Şimşek, “Tarih”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/tarih>, Erişim Tarihi: 14.11.2024

kongrelerinde ortaya çıkarılan Türk Tarih Tezi, tarih kavramını da yeni anlamlarla biçimlendirmesi bakımından önemlidir.⁶

Cumhuriyetin, Türk Tarih Tezi çerçevesinde “en eski ve şanlı Türk tarihi”ni ortaya çıkaracak çalışmaları desteklemesi yanında işin metodolojisini anlatan yayınları çeviriler yoluyla sunduğu görülür.⁷ Pozitivizmden mülhem bir modern tarihçiliğin inşa edilmesinde katkı sağlayıcı olan bu eserlerin diğer ortak bir özelliği ise Fransız Metodik Okul düşüncesini benimsemiş olmalarıdır. Metodik Okul, her ne kadar Fransa’da ortaya çıkmış olsa da genel görüş itibarıyla tarih alanını, yurttaşlara verilecek siyasal eğitimin bir parçası olarak görme eğilimindedir. Bu bağlamda konu edilen mezkûr eserlerin, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin tarih politikasına uygun tarih araştırması yapacak tarihçilerin yöntemleri kadar zihniyetlerini de biçimlendirmesine katkı sağlaması amaçlanmıştır.⁸ Dönemin öne çıkan ismi Bernheim’e bakıldığında tarih kavramının, genel bir tarih felsefesinden hareketle tanımlandığı görülür.⁹ Tarihi ilerlemeci ve evrimci bir yaklaşımla ortaya koyar. Bernheim 19. yüzyılın katı pozitivist temayülleri çerçevesinde tarihin bir bilim olduğu özellikle belirtir.¹⁰

Türkiye’de 1940’lı yıllar, modern tarihçiliğe ilişkin bu yaklaşımların yanında dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in girişimleriyle ortaya konan “Türk Hümanizması” kavramı çerçevesinde eski Türklerin Anadolu’nun eski yerleşikleri olarak Antik Yunan ve Latin (Grek-Latin) uygarlığıyla akraba, dolayısıyla Avrupa uygarlığının bir parçası olduğu tezi benimsenmiştir. Bu da tarih ders kitaplarında Anadolu merkezli ve Avrupa medeniyetiyle kökten ilişkili bir Türk tarihi anlatısını doğurmuştur.¹¹

1960’lı yıllardan itibaren izleri görülen ve 1970’li yıllardan sonra daha çok ağırlığını hissettiren Türk-İslamcı yaklaşım ise, 1990’lı yıllarda soğuk savaşın bitmesi ve Sovyet bloğunun dağılmasıyla Türkiye’de başta ders kitaplarında olmak üzere tarihyazımında konumunu sağlamlaştırmıştır.¹² Bu dönemde dünyada postmodernizm olarak adlandırılan modern bilim, sanat ve edebiyat alanlarına getirilen kökten eleştirilerin görünür hale gelmesine karşın Türkiye’de bunun etkileri için 1990’lı yılları beklemek gerekecektir.

1990’lı yıllarda Soğuk Savaşın son bulmasıyla demokratik ve kapitalist Batı merkezli ortaya çıkan küreselleşme olgusu, edebiyat eleştirmenlerinin öncülüğünde modern bilime ve modern

⁶ Dünyada medeniyetin kaynağının Orta Asya’dan iklimsel değişiklik yüzünden dünyanın dört bir yanına göç eden Türkler olduğu, gittikleri her yere medenileştirici (temdin edici) davrandıkları, bu nedenle bugün bilinen tüm uygarlıkların atasının aslında Türkler olduğu gibi oldukça romantik ve tepkisel bir içeriğe sahip Türk Tarih Tezi, Atatürk’ün ölümü sonrasında önemini kaybetse de bazı argümanlarının Türk tarih yazımında etkisini sürdürdüğü görülür. Bkz. Ahmet Şimşek, “Türk Tarih Tezi Üzerine Bir Değerlendirme,” *Türkiye Günlüğü*, Ekim, (2012): 85-100; Ulaş Töre Sivrioğlu, “Arkeolojiden Antropolojiye Türk Tarih Tezi”, *Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler* içinde., Editör Ahmet Şimşek, (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2020), 15-42.

⁷ Bu bağlamda tarih metodu üzerine çalışan Bernheim, Monod, Langlois ve Seignobos gibi Alman ve Fransız tarihçilerin eserleri Türkçeye kazandırılmıştır.

⁸ Ahmet Şimşek, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarih Kavramı”, *XIX. Türk Tarih Kongresi*, (2022): 4.

⁹ Ernst Bernheim, *Tarih İlmine Giriş: Tarih Metodu ve Felsefesi*, Çeviren M. Şükrü Akkaya, (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936), 51.

¹⁰ Ernst Bernheim, *Tarih İlmine Giriş: Tarih Metodu ve Felsefesi*, 54.

¹¹ Fuat Hacısalıhoğlu, “Teritoryal Tarihyazımı Bağlamında Anadolu Tarih Tezleri”, *Türk Tarihçiliğinde Tezler/Teoriler* içinde., Editör Ahmet Şimşek, (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2020), 43-73.

¹² Cangül Örnek, “Soğuk Savaş Dönemi Tarihçiliği ve Türk-İslam Sentezi Tarihçiliği,” *Türk Tarihçiliğinde Tezler/Teoriler* içinde., Editör A. Şimşek, (İstanbul: Yeni İnsan Yayınları, 2020), 103-132; Etienne Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*, Çeviren Ali Berktaş, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), 55.

tarihe yönelik kökten eleştirilerin daha çok görünür olmasını sağlamıştır. İnsanın her olay ve durumun kendine özgü biricikliği dolayısıyla olay ve durumlara karşı tutumunun tahmin edilemez oluşu, modern tarihyazımının olgusal yaklaşımının dışına çıkılmasını sağlamıştır.¹³

Cumhuriyetin yüz yıllık tarihyazımı birikiminin yanında dönemsel politik ve pedagojik yaklaşımların da tarih ders kitaplarının yazımında etkilerinin olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Türkiye’de tarih ders kitaplarını inceleyen pek çok araştırma mevcuttur. Bunların çoğunluğu lise kademesinde kullanılan tarih kitaplarını konu almıştır. Türkiye’de yürütülen bu araştırmalar, ele aldıkları konular itibariyle, tarih epistemolojisi,¹⁴ tarih eğitimi/ öğretimi,¹⁵ tarihsel şahsiyetler, etnik kimlikler, imajlar, döneme özgü siyasal etkiler vb. içerikler,¹⁶ içeriğe

¹³ Ahmet Şimşek ve Akif Pamuk, “Yapısalcı, Post Yapısalcı ve Post Modern Tarih Anlayışları”, *Tarih Felsefesi* içinde., Editör İbrahim Şirin ve Hüseyin Gazi Topdemir, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2022), 167-179; Ahmet Şimşek, “Tarih” <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/tarih>, Erişim Tarihi: 14.11.2024

¹⁴ Aslıhan Akkoç, “Tarih yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi: 1930-1950 Arası Lise Tarih Ders Kitapları” (yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008). İbrahim Hakkı Öztürk, “Tarih öğretiminde anakronizm sorunu: sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarındaki kurgusal metinler üzerine bir inceleme”, *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2, no. 1 (2011): 37-58.

¹⁵ Salih Özbaran, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995). Özgür Yıldız, “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, no. 2 (2003): 181-190. Seher Boykoy, “Türkiye’de 1939-1945 yıllarında tarih öğretim programları ve tarih ders kitaplarının incelenmesi”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12 no. 21 (2011): 157-181. Tercan Yıldırım, “Meşrutiyet’ten Günümüze Tarih Ders Kitaplarında Türk Kitaplarında Türk Kimliğinin İnşası” (doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2014). Servet Hali, “Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Ekim (2014): 158-166. Hasan Gürkan, “Türkiye’de İlkokullarda Tarih Öğretimi: Ders Kitapları Örneği (1869-1920)”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18, no. 1 (2017): 118-136. Ahmet Şimşek, *Türkiye’de Tarih Eğitimi*, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2017).

¹⁶ Nurhan Başoğlu, “Lise Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünmezliği, Orta Asya Türk Kadın Tarihi” (yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1996). Mustafa Safran ve Bahri Ata, “Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar; Türkiye’de tarih ders kitaplarında Yunanlılara ilişkin kullanılan dil ve Yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, I (1996): 11-26. Özgür Aktaş, “Cumhuriyet Devri Tarih Ders Kitaplarında Rusya İmgesi” (yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, 2008). Tuba Şengül Bircan, “Siyasi Düşünce Akımları ve Tarih Ders Programlarındaki Düşünsel Değişim (1908–1930)”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40, no. 1 (2007): 63-97. Erdal Aslan, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları”, *Eğitim ve Bilim*, 35, no. 158 (2010): 215-231. Necmettin Doğan, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Ders Kitaplarında Devlet Kavramının İktidar-Eğitim İlişkisi Açısından İncelenmesi”, *KUYEB*, 11, no. 4 (2011): 2069-2090. Nil Türker Tekin, “Türkiye’deki ilköğretim ve ortaöğretim ders kitaplarında Rus imajı”, *Toplumsal Tarih*, 216, (2011). Alyimidin Kyzy Aizharkyn, “Kırgızistan’daki ortaokul, lise tarih ders kitaplarında Türkiye tarihinin okutulması”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2, no. 1 (2012): 79-83. Berrin Kübra Daloğlu, “Lise Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Milli Kimlik Kavramının İçerik Analizi: 1939-1950” (yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2013). Ahmet Şimşek ve Funda Alaslan, “Milliyetçi tarihten milli tarihe, çatışmacı eğitimden barışçı eğitime doğru Türkiye’de tarih ders kitapları”, *Akademik Bakış Dergisi*, 40 (2013). Akif Pamuk, *Kimlik ve Tarih / Kimliğin İnşasında Tarihin Kullanımı*, (İstanbul, Yeni İnsan Yayınları, 2014). Tercan Yıldırım, “Tarih ders kitaplarında “öteki” kurgusu: 1930’lı yıllar üzerine bir değerlendirme.” *Turkish History Education Journal* 3, no. 1 (2014): 62-89. Büşra Ersanlı, *İktidar ve tarih*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015). Eray Alaca, “Orta Öğretim Tarih Ders Kitaplarında Bir Öteki Olarak İran/Safeviler”, *Electronic Turkish Studies* 10, no. 11 (2015). Tercan Yıldırım ve Ahmet Şimşek, “Erken cumhuriyet dönemi lise tarih ders kitaplarında din anlatısı”, *Eğitim ve Bilim* 40, no. 179 (2015): 323-340. Tercan Yıldırım, *Tarih Ders Kitaplarında Kimlik Söylemi*, (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2016). Copeaux *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*. Uros Ugarkovic, “Sırp ve Türk Güncel Tarih Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı İncelenmesi” (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2017). Fatih Yazıcı ve Tercan Yıldırım “History teaching as a nation-building tool in the early republican period in Turkey (1923–1938)”, *Paedagogica Historica*, (2018). Eray Alaca, “Türkiye’de Siyasi İktidarların Değişimine Bağlı Olarak Orta Öğretim (Lise) Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Padişahı İmajı: II. Abdülhamit Örneği”, *OPUS International Journal of Society Researches* 8, no. 14 (2018): 555-577. Eray Alaca, “Examination of Postgraduate Theses on History Textbooks in Turkey in Terms of Some Variables”, *European Journal of Educational Research* 7, no. 2 (2018): 225-232. Ahmet Şimşek, *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar: Devletler, Halklar, Kişiler*, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2019). Bülent Akbaba, “Tarih Ders Kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk İmajı”, *Tarih Ders*

yönelik değerlendirmeler¹⁷ ve öğretim tasarımı ve öğelerini inceleyen araştırmalar¹⁸ olarak kabaca sınıflandırılabilir.

Bu araştırmaların içinde sayısı az da olsa ilkokul ders kitaplarını araç edinerek yürütülen çalışmalar da mevcuttur.¹⁹ Bu çalışmalar, ders kitaplarının ve öğretim programlarının,

---

Kitaplarında İmajlar içinde., Editör Ahmet Şimşek (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2019). Hasan Şeritoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı" (doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019). Emre Turan, "İspanya'da Lise Tarih Ders Kitaplarında Müslümanlar ve Eğitime Yansımaları" (yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2019). Mehmet Hacısalihoğlu, *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı*, (İstanbul: Balkar, 2020). Ahmet Vurgun ve Nuri Brina, "Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ilkokul tarih ders kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları", *International Primary Education Research Journal* 5, no. 2 (2021): 126-139. İlker Dere ve Ahmet Burak Ülker, "Lise Tarih Ders Kitaplarında Tarihi Şahsiyetler", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, no. 1 (2022): 921-956.

¹⁷ Eray Alaca, "Cumhuriyet dönemi ilkokul tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12, no. 28 (2017): 25-40. Eray Alaca, "Cumhuriyet dönemi lise tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme", *International Online Journal of Educational Sciences*, 9, no. 4 (2017): 988-1007. Tercan Yıldırım, "Türkiye'de tarih öğretiminde pozitivist etki: tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme (1930-1938)", *International Online Journal of Educational Sciences* 10, no. 1 (2017): 211-227.

¹⁸ Yurdal Koçak, "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Millî Mücadele Dönemi'nin Öğretimi" (yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 1999). Vahdettin Engin, "İlkokullarda Tarih Müfredatı Meşrutiyetten Günümüze Kısa Bir Tarihçe", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 3 (2000): 283-298. Mehmet Özkan, "1924, 1926, 1936, 1948 İlkokul Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarında Tarih Konuları ve Öğretimi" (doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008). Ahmet Şimşek, "Tarih Öğretiminde Sorgulamacı Yaklaşım Çerçevesinde Soru Sorma Becerisi ve Lise Tarih Ders Kitaplarının Durumu", *International Journal of Human Sciences*, 5, no. 1 (2008): 1-15. Çağlayan Deniz, "İlköğretim II. kademe sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihi şahsiyetlere yaklaşım tarzı" (yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011). Yücel Kabapınar ve Tülay Mıratkan Camkıran, "Sunumu Boyutunda 1981 ve 2006 Yılı İnkılap Tarihi Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarına Bakmak", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36 (2012): 147-168. İsmail Hakkı Demircioğlu, "Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar", *Karadeniz Araştırmaları*, 38 (2013): 119-133. Gürbüz Ocak vd. "Öğrenci Görüşlerine Göre Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Tarih Ders Kitaplarının Yapılandırma Öğrenme Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi (Afyonkarahisar İli Örneği)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11, no. 1 (2013): 82-100. Cengiz Dönmez ve Kubilay Yazıcı, "Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında tarihi karakterlerin kullanımını etkileyen faktörler", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14, no. 3 (2013): 243-265. Ebru Demircioğlu, "10. ve 11. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Görseller ve Metinlerde Toplumsal Cinsiyet Temsiliyle İlgili Tarih Öğretmenlerinin Görüşleri (Trabzon Örneği) (doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014). Mehmet Elban, "Tarih ders kitaplarında milli kimlik ile ilişkili görsellerin incelenmesi: (1930-2014)" (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2015). Hamza Akengin, "Tarih öğretiminde kullanılan haritalar üzerine bir değerlendirme", *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4, no. 1 (2015): 122-155. Mustafa Safran vd. "Investigation of historical characters in republic of Turkey revolution history and Kemalism course books (1993-2012)", *International Education Studies*, 9, no. 8 (2016): 60-65. Kubilay Yazıcı ve Gülsün Özdemir, "Ders Kitaplarında Tarih Konularının Öğretiminde Kullanılan Haritaların Temel Özelliklerinin İncelenmesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40 (2016): 506-520. Ayşe Taşkın ve Ahmet Şimşek, "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih / Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretimi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25, no. 4 (2017): 1533-1548. Ayşe Elif Bektaş, "Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan biyografilerin incelenmesi" (yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2019). Ahmet Fatih Gökten, "Ortaöğretim tarih ders kitaplarında harita-metin ilişkisi ve sınıf içi öğretmen uygulamaları" (yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2019). Ahmet Şimşek ve Emre Çakmakçı, "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Millî Mücadele", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15, no. 30 (2019): 189-227.

¹⁹ Necdet Sakaoglu, "İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları* Ed. Salih Özbaran, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995. Koçak, "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Millî Mücadele Dönemi'nin Öğretimi". Alaca, "Cumhuriyet dönemi ilkokul tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme" 25-40. Hasan Gürkan, "Türkiye'de İlkokullarda Tarih Öğretimi: Ders Kitapları Örneği (1869-1920)", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18 (2017): 118-136. Taşkın ve Şimşek, "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih / Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretimi" 1533-1548. Şimşek ve Çakmakçı, "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Millî Mücadele" 189-227. Ahmet Vurgun ve Yasin Özdemir, "Cumhuriyetin ilk yıllarındaki (1924-1928) ilkokul tarih ders kitaplarında milli mücadele döneminin siyasi ve diplomatik gelişmeleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler*

kazanım, değer ve beceri gibi bileşenleri konularındaki uygunluğu ile programın amaçlarına, öğrenci seviyesine ya da belli başlı eğitim yaklaşımlarına göre nasıl oldukları konusunda önemli veriler sağlamıştır. Buna karşın şimdiye kadar ilkökul tarih ders kitaplarına yansıyan tarih düşüncesi, tarih kavramı ve tarih epistemolojisinin incelenmemiş olduğu görülmektedir. Oysa tarih ders kitaplarının perspektifini etkileyen tarih düşüncesi ve kavramının anlam çerçevesinin dönemlere göre nasıl değişebildiğinin tespit edilebilmesi, şüphesiz ki dönemin hâkim zihniyetinin tarih yaklaşımı hakkında fikir verici bilgiler sunabilecektir.

Bu çalışmada Cumhuriyetten günümüze ilkokullarda okutulan Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarih kavramının ele alınışı ve ders kitaplarındaki tarih algısının çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Seçilen her bir ders kitabı şu sorular çerçevesinde incelenmiştir:

1. İlkokul Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarihin tanımsal ifadesine nasıl yer verilmiştir?
2. İlkokul Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının benimsenen tarih algısı nasıldır?
3. İlkokul Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarih bilinci oluşturmaya dönük değişim ve süreklilik algısı açısından nasıl bir yaklaşım mevcuttur?

2. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada temel nitel araştırma yaklaşımlarından tarihsel araştırmalar modeli çerçevesinde doküman incelemesi tekniğiyle veriler toplanmış ve toplanan verilerin betimsel analizi yapılmıştır.

Tarihsel araştırmalar, dönemin dokümanları dikkatlice okunarak ya da o zamanlarda yaşamış kişilerle görüşmeler yapılarak problemle ilgili olarak "Geçmişte ne oldu?" sorusuna cevap arar. Araştırmacı o dönemde neler yaşandığını olabildiğince doğru bir şekilde anlamaya ve bunun niçin olduğunu açıklamaya çalışır.²⁰ Araştırmanın odağını ders kitapları oluşturduğu için bunlardan veri toplama ve çözümleme biçimi de doküman incelemesine uygun gerçekleştirilmiştir.

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar²¹ Bu teknik, resmi ya da özel kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesinde yararlanılan bir veri toplama aracıdır.²²

2.1. Çalışılan Dokümanlar ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, Cumhuriyet'in tarihyazımı ve öğretim politikalarının biçimlendirildiği 1930'lu yıllarda günümüze kadar amaçlı örneklem yaklaşımıyla belirlenen belli dönemlere ait ders kitaplarından seçilmiştir. Veriler bu belirlenen dört dönemdeki ilkökul dördüncü sınıf tarih ve tarihle ilgili olarak görülen sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilmiştir. Ders kitaplarına yönelik olarak dördüncü sınıf seviyesinde seçim yapılmasında, öğrencilerin kavram olarak tarihle ve tarih konularıyla ilk defa ve doğrudan dördüncü sınıfta karşılaşmaları gerekçe olarak gösterilebilir.

Dergisi, 66 (2020): 335-347. Vurgun ve Brina, "Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ilkökul tarih ders kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları" 126-139.

²⁰ Şener Büyüköztürk vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Pegem A Akademi, 2018), 21.

²¹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 189.

²² Durmuş Ekiz, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2017), 70.

İnceleme listesinde yer alan kitapların farklı dönemlerde okullarda okutulmuş olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca her döneme denk gelen tarih ve sosyal bilgiler öğretim programlarının da içeriği dikkate alınarak, incelenen kitaplara yönelik geniş bir bakış açısı elde etmek amaçlanmıştır. Bununla birlikte bazı yıllara ait kitapların uzunca bir dönem boyunca okutulması sebebiyle geniş bir tarih aralığı için kopyalarına ulaşılmıştır.

Sıra	Kitap	Yıl	Yazarlar	Basımevi
1	Tarih 4	1936	Komasyon	Devlet Basımevi
2	Tarih 4	1945	Faik Reşit Unat, Kâmil Su	Milli Eğitim Basımevi
3	Tarih 4	1959	Hilmi Oran	İnkılâp Kitabevi
4	Tarih 4	1966	Faik Binal	Ders Kitapları A.Ş.
5	Sosyal Bilgiler 4	1978	Rakım Çalapala	İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti.
6	Sosyal Bilgiler 4	1987	Ferruh Sanır, Tarık Asal, Niyazi Akşit	Milli Eğitim Basımevi
7	Sosyal Bilgiler 4	1997	Güler Şenünver vd.	Milli Eğitim Basımevi
8	Sosyal Bilgiler 4	2003	Fuat Sarıalioğlu, Müslüm Karadaş	Cemre Yayıncılık
9	Sosyal Bilgiler 4	2011	Miyase Koyuncu vd.	MEB
10	Sosyal Bilgiler 4	2018	Sami Tüysüz	Tuna Matbaacılık

Tablo 1: Araştırmaya Dâhil Edilen Kitaplar

2.2. Bulgular

İncelenen ders kitaplarının öğretimsel içerik yapısı ve öğretimsel öğelerinin zaman içinde farklılaştığı görülse de Cumhuriyet dönemi ilkökuller tarih ders kitaplarında içeriğin görseller ve haritalar ile her dönemde farklılıklar içerecek biçimde zenginleştirildiği söylenebilir. Bu unsurların sayfa yapısıyla ve içerikle uyumlu, yeterli büyüklükte, öğrencinin dikkatini çekebilecek nitelikte ve yeterli miktarda olduğu düşünülmektedir.

Konu edilen ders kitaplarının içerik yapısı itibarıyla incelendiğinde tarih kitaplarının genel olarak kronolojik bir yaklaşımla, “uzak tarihten yakın tarihe doğru” bir içerik tasarımının hâkim olduğu söylenebilir.²³ 1945 yılı *Tarih 4* kitabından 2003 yılı *Sosyal Bilgiler 4* kitabına kadar incelemeye alınan tüm kitaplarının içerik yapısında Türk tarihi temelli kronolojik bir tarih anlayışının varlığı dikkat çekmektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ise 2005 program değişikliği ile dersinin içeriğinde belirli düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin 2005 yılı öncesinde kullanılan Tarih ve Sosyal Bilgiler kitaplarında konular anlatsal bir tarzda kronolojik olarak sunulmaktayken, yeni programla birlikte yapılandırıcılığın da etkisiyle bundan uzaklaşarak zaman ve mekân algısının,

²³ Bu durumun bir istisnası olabilecek 1936 basımlı *Tarih 4* ders kitabıdır. Bu kitapta ele alınan tarih konuları, genel anlayışın tam tersine “yakından uzağa” ilkesine göre düzenlenmiş olup, öğrencinin kendisinden başlayıp adım adım zamansal olarak geriye gidilmesi söz konusudur. Kültür Bakanlığı, *İlkokullar Kitapları Tarih IV. Sınıf*, (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936) 67-78.

değişim ve sürekliliğin ön planda tutulduğu, buna karşın aile tarihi gibi bireye ait tarihsel materyallerden yararlanıldığı daha mikro bir tarih anlayışının benimsendiği görülmüştür.

İlkokul 4. Sınıflar için yazılan gerek tarih gerekse sosyal bilgiler ders kitaplarında sunulan tarih konularının yoğunluğu zaman içinde farklılaşmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ilkökul tarih ders kitaplarında tamamı itibariyle tarihi ilgilendirmesine karşın 1969 sonrası dersin kapsamı değiştirilip Sosyal Bilgiler çatısı altında ele alınmaya başlamasıyla birlikte tarih konularının yoğunluğunda niceliksel olarak bariz bir azalmanın olduğu görülmüştür.²⁴ Nitekim 2018 yılından sonra ilkökul 4. sınıf ders kitabındaki tarih içeriği “Millî Mücadele” döneminden ibarettir.

Diğer yandan incelenen ders kitaplarında konulara bakıldığında konu dağılımının şöyle olduğu görülmüştür: 1960’lı yıllara kadar Orta Asya ve Eski Türk Uygarlıkları ile İlk Çağ’da Anadolu’da varlığını sürdüren medeniyetlerin daha fazla odakta tutulmuştur. 1969’dan sonra Türklerin Müslümanlarla münasebeti, Müslüman Türk Devletleri gibi yeni konular eklenmiş, medeniyetler tarihine daha fazla ağırlık verilmiştir. Bu yansımanın sebebi, Türklüğü ve Müslümanlığı merkeze alan tarih anlayışının öne çıkmasıyla açıklanabilir. Önce Atatürk’ün ölümü ile süreç içinde önce Orta Asya yerine Anadolu medeniyetleri merkeze alınmış, sonrasında ise Müslüman- Türk tanımı çerçevesinde bir tarihyazımına geçiş yapılmıştır. Nitekim, bu durum 1970’lerde Hümanizme bir tepki olarak içinde Batıcılığın da eleştirildiği ve Türk tarihinin Asyalı ve Müslüman özelliklerine dayanarak Türk-İslâm sentezi akımının yaratılması olarak ifade edilmektedir.²⁵

2005 program değişikliği ile aile tarihi gibi bireyin ulaşılabilir geçmişini esas alan, geçmiş bugün ve gelecek bağlantısı kurmaya çalışan, değişim ve süreklilik odaklı içeriklere yer verildiği görülmektedir. Bu ise hem 1990’lardan sonra Türkiye’de gelişen yeni tarihyazım yaklaşımlarının hem de 2005’ten sonra uygulanan yapılandırmacı yaklaşımın etkisiyle olduğu söylenebilir.

2.2.1. Kitaplarda Tarihin Tanımı, Konusu ve Gerekliliğinin Ele Alınış Biçimleri

İncelenen ilkökul Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarih kavramının çoğu zaman doğrudan tanımlanma biçiminde yer aldığı söylemek mümkündür. Örneğin 1936 basımlı İlkokul Tarih 4 ders kitabında tarihin tanımı şu şekilde ifade edilmektedir: “Tarih insanların yer yer ve zaman zaman nasıl ilerlediklerini anlatan bilgidir.”²⁶ Bu tanımda geçen “ilerleme” kavramının, aydınlanma düşüncesinin bir tezahürü olduğu düşünülmektedir. Bilindiği üzere Aydınlanma düşüncesi, ilerleme kavramını odağına alarak insanlığın geçmişten bugüne ve geleceğe doğru daha iyiye gittiğine dair bir tezi savunur. Bu tezin bilimde, ekonomide, sanatta var olduğu görülmekle birlikte kültürde gerçekleşip-gerçekleşmediği tartışma konusudur. Zira kültür, birikimli biçimde sürmesine rağmen her dönemde çok farklı değişkenlere bağlı olarak yeniden inşa edilen bir olgudur. Kültürlerin ilkel ya da gelişkin olup olmadığı, modernliğe doğru evrilirken bir ilerleme kazanıp kazanmadığı hala tartışılmaktadır.

²⁴ Ahmet Şimşek, “Türkiye Sosyal Bilgiler Derslerinde Tarih Öğretimi Nereye Gidiyor? Öğretim Programları Üzerinden Kısa Bir Değerlendirme”, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar III*, Ed. Refik Turan, Hakan Akdağ (Ankara: PegemA, 2017) 1-24.

²⁵ Etien Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*.

²⁶ Kültür Bakanlığı, *İlkokullar Kitapları Tarih IV. Sınıf*, 67-78.

Resim 1: İnsanlığın İlk Yıllarında Bir Aile²⁷

İlerlemeci tarih anlayışı, insanların önceleri ilkel bir kültüre sahip olduklarını, sonra daha karmaşık yapıları ürettiklerini iddia etmektedir. Buna göre modern zamanlar, insanın düşüncesinin de ilerlediğinin nesnel olarak tanımlandığı dönemler olarak kabul edilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak denilebilir ki “ilerleme” kesin çizgilerle olumlu anlamda bir gelişmedir. Dönemin ders kitaplarında tarihin tanımlanmasında “ilerleme” kavramının kullanılmış olmasının, pozitivist ve aydınlanmacı bir bakış açısının göstergesi olduğu söylenebilir.

1945 basımlı *Tarih 4*. Sınıf ders kitabında tarihin tanımından ziyade tarih ve kronoloji ilişkisi anlatılmak istenmiş ve tarih, “her vakanın olduğu yıl”²⁸ olarak ifade edilmiştir. Bu tarihleri öğreten bilgiye ise kronoloji olarak belirtilmiştir. Genel olarak tarihin tanımına yönelik bir bilgi tespit edilmemiştir.

1959 basımlı *Tarih 4* ders kitabında tarih şu şekilde ifade edilmektedir: “Tarih milletlerin geçmiş hayatlarını anlatan yaşanmış bir olaydır. Tarih, milletlerin geçmiş zamanlardaki hayatlarını yer ve zaman göstermek suretiyle öğreten gerçek bilgidir.”²⁹ Buradaki tarih tanımlanmasının “millet” odaklı olduğu düşünülmektedir. Bu tanımın okuyucu üzerindeki etkisine yoğunlaşmak gerekirse, tarihin, bir insanlık tarihinden ziyade milletlerin tarihi olduğu izlenimi yaratmaktadır. Daha öncesinde tarih tanımında millet vurgusunun görülmemesine karşın, 1950’lerde buna rastlanmasının devrin iktidarının ve siyasetinin bir tür etkisi olarak okunabilir. Zira 1950’lerde II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan Soğuk Savaş dünya düzeninin ABD ve Batılı kapitalist demokratik ülkelerin Sovyet yayılmacılığına karşı diri tutmaya çalıştıkları milli ve dini hassasiyetlerin ön planda tutulduğu bir kültürel anlayıştan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Soğuk Savaş dönemi devam etmesine karşın 1960 Askeri Darbesi sonrasında oluşturulan yeni anayasada ve Türkiye siyasetinde ortaya çıkan görece demokrasinin, özgürlüğün ve insancılığın hâkim olduğu söylenebilir. Bundan kaynaklı olarak 1960’lı yıllarda vurgulanan “insanlık” ifadelerinin tesadüfi olmadığı düşünülebilir. Örneğin 1966 basımlı *Tarih 4* ders kitabında tarihin tanımı ve kapsamı ifade edilmektedir: “Tarih bilimi insan topluluklarının, yaşama düzenlerini, uygarlıklarını ve birbirleriyle ilişkilerini inceler. Tarih, öncelikle insan

²⁷ Kültür Bakanlığı, *İlkokullar Kitapları Tarih IV*, 94.

²⁸ Faik Reşit Unat ve Kâmil Su, *İlkokul Kitapları Tarih IV. Sınıf*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1945), 3.

²⁹ Hilmi Oran, *İlkokullar İçin Tarih, Sınıf 4*, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1959), 2.

toplumunun özelliklerini, yaşayışını, çalışmalarını inceleyen bir bilimdir.”³⁰ Bu tanımda ise vurgu birincil olarak “insanlığın” yaşama düzenleri ve birbirleriyle olan ilişkilerine odaklanmaktadır. İkinci odak ise tarihin insan toplumunun özelliklerini incelediği vurgusudur. “İnsan toplumu” tanımı oldukça manidardır. Türk toplumu ya da insan toplulukları yerine insan toplumunun tercih edilmiş olması, insanlığın ortak paydasına yönelik bir düşünceyi öne çıkarır gibidir. Bu da insanlık kavramının kendine has tanımlanması yanında tarihin bir bilim olarak sosyolojik boyutunun ön plana çıkarılacak şekilde bir sosyal tarih³¹ anlayışının arka planda benimsendiği şeklinde okunabilir. Buna göre “tarih aslında insanlığın hikâyesidir ve insanlığın hikâyesi ise topluluktan, halktan ve milletten münferit uygarlık hikâyesidir”.³²

1978 basımlı Sosyal Bilgiler ders kitabında ise tanımlama “İnsan topluluklarının geçmiş zaman içindeki yaşayışlarını, başlarından geçen olayları, doğru olarak ve yerini zamanını söyleyerek anlatan bilime tarih denir” şeklindedir.³³ Burada kullanılan “insan toplulukları” söyleminin sonraki yıllarda da yerleşerek devam ettiği söylenebilir.

1987 basımlı Sosyal Bilgiler ders kitabında tarihin tanımı ve kavramsal olarak ele alınışına dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

1997 basımlı Sosyal Bilgiler ders kitabında tarihin tanımı ve konusu şu şekilde ifade edilmektedir:

“Tarihin konusu insan topluluklarının geçmişteki yaşayışlarıdır. İnsana ait olan hemen hemen her şey tarihin konusuna girer. Bu bilim, insan topluluklarının yaşayışlarını, kültür ve uygarlıklarını inceler. Tarih bu konuları incelerken araştırmalarını belgelere dayandırır. Olayların ne zaman, nerede ve nasıl meydana geldiğini göz önünde bulundurur.

Her olayın bir sebebi vardır. Bir tarihi olay, sebebi ve sonuçları bilinmeden tam olarak anlaşılabilir. Bu yüzden tarihi olaylar incelerken sebep ve sonuç ilişkileriyle ele alınır.”

“Tarih insanların geçmiş zamanlardaki yaşayışlarını yer ve zaman göstererek anlatan bir bilimdir.”³⁴

Buradaki “insana ait olan hemen her şey” ifadesi bundan önceki tanımlarda olmadığı kadar kapsayıcı ve hümanist bir bakış açısını yansıtmaktadır. Çünkü tarih; bireyin kendini algılayabilmesi, yalnızca kendi geçmişini değil, günümüzde olup biteni de anlayabilmesi, gelecekte ne olabilir sorusuna karşı getirilebilecek yanıtı bulmada yardım edebileceği için beşerî görüntüyü doğru yansıtan gerekli bir öğedir.³⁵ Bu durumun 1990 yılların sonunda Türkçe tarih literatüründe çeviri eserler aracılığıyla tarihin çok daha geniş bir anlam kazanmasıyla yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir.

1993 yılı program değişikliği sonrasında, öğretime dair siyasi tarih eleştirilerinin yoğunlaşmasıyla birlikte bu eleştirileri aşabilmek adına sosyal tarih, ekonomi tarihi gibi konuların ön plana çıkarılması fikri egemen olmaya başlamıştır. Bu durumun ders kitaplarına yansımalarının Tarih’in tanımında ifade edilen “kültür ve uygarlıkları incelemesi” ifadesinin varlığı kanıt teşkil etmektedir. Bu durumun siyasal değil tamamen pedagojik temelli olduğu düşünülmektedir. Gerekçe olarak bu döneme kadarki ders kitaplarında ele alınan tarih

³⁰ Faik Binal, *İlkokullar İçin Tarih 4*. (İstanbul: Ders Kitapları A. Ş., 1966), 11.

³¹ Sosyal tarih, uygarlıkların nasıl oluştuğu, öğelerinin neler olduğu, toplumların neler yaşadıkları, nelere inandıkları, kültürlerinin nasıl olduklarına gibi konulara odaklanır.

³² Binal, *İlkokullar İçin Tarih 4*, 12

³³ Rakım Çalapala, *Sosyal Bilgiler: 4*. (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1978) 126.

³⁴ Güler Şenünver vd. *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4*. (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997), 119.

³⁵ Özbaran, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, 28.

konularının yoğun bir şekilde siyasi ve askeri tarihi içermesi ve uygarlıkların yaşayışına dönük bir yaklaşımın sergilenmemiş olması verilebilir.

2003 basımlı Sosyal Bilgiler 4 ders kitabında tarihin tanımı “İnsan topluluklarının yaşayışlarını yer ve zaman göstererek, neden sonuç ilişkisi içinde, belgelere dayanarak anlatan bir bilim dalıdır”³⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

Tarihin tanımında ifade edilen “neden-sonuç ilişkisi” içinde değişiminin bilimsel olma kaygısını vurgulamaktan kaynaklandığı düşünülmektedir. Neden-sonuç ilişkisi son derece önemli bir beceri olmasının yanında tarihi sadece buna indirgemek, kapsayıcı bir tarihin önünde engel olabileceği gibi tarih içeriğinin daha çok siyasi ya da askeri olay örüntüsünden kurtulamamasına da sebep olmaktadır.

Türkiye’de 1990’lı ve 2000’li yıllarda bu tanımlamaların yapılması, tarihin hala bir bilim olduğu ve belirli bir metodolojiye dayanarak bilgi ürettiğini kanıtlama çabası olarak değerlendirilebilir.

Aynı kitapta tarih öğrenmenin gerekliliği şu şekilde ifade edilmektedir: “Tarih bilimi, insanların geçmişleriyle olan bağlarını güçlendirir, geleceğe güvenle bakmalarını sağlar. Ulusal birlik ve bütünlük düşüncesini geliştirir.”³⁷

Tanımlamalarda dikkat çeken “bilim” ifadesi genel olarak modern pozitivist paradigmayı çağrıştırmaktadır. Tarihin bir bilim olarak tanımlanıp tanımlanmaması konusunun halen tartışıldığı günümüzde tarihi bir disiplin olarak tanımlamak daha kapsayıcı bir bakış açısı oluşturacağı düşünülmektedir. Zira üniversitelerde tarihle ilgili bir akademik kürsüler kendine has metodolojik yönelimlerle bilgi üretmektedir. Bu bilgi üretme mekanizması ve üretilen bilginin mahiyeti diğer sosyal bilimler gibi tartışılabilir olsa da sahip olduğu bazı metodolojik süreç ve araçların inkâr edilmesi de mümkün değildir. Bütün bunlara karşın ders kitaplarında hala tarih için “bilimdir” ifadesiyle biten tanımlamaların kullanılıyor olması, bilim alanı olduğuna sürekli vurgu yapılması tarih bilgi alanının hala verdiği görülen bir tür “meşruiyet” çabasının yansıması olarak anlaşılabilir. Zira dönemlere özgü bakış açısına bağlı bilgi üretme süreçlerinde tarihin bilim olarak tanımlanmasının arkasında yaklaşık yüzyıldır konu edilen “bilim olursa eğer, değerlidir” anlayışının etkisinden kaynaklandığı söylenebilir.

2.2.2. Ders Kitaplarında Benimsenen Tarih Algısı

İncelenen tarih ders kitaplarının tamamında tarihin yazı ile başladığına vurgu yapılmaktadır. Tarih her ne kadar yazı ile başlatılsa da yazı öncesi dönemlere ilişkin bilgiler de “Tarih Öncesi Devirler” başlığı altında yer almaktadır. Tarih bu dönemlere ilişkin bilgilere antropoloji, arkeoloji, coğrafya, epigrafi, etnografya, kimya, paleografi gibi yardımcı bilim dallarından yararlanarak cevap vermektedir. Bu kapsamda yazı öncesi dönemlere ait olay ve olguların tarih çatısı altında ele alınmasının dikkat çekici olduğunu söylemek mümkündür.

Ele alınan kitaplarda genel olarak konulara Türklerin ilk yaşayışları ile giriş yapıp, Anadolu medeniyetleri, Orta Asya’da Türkler, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi, Büyük Selçuklu Devleti ve Anadolu Selçukluları sonlandırılmıştır. Bu noktada “Türk Tarihi” merkezli bir akışın yarattığı algının varlığı söz konusudur.

1969 yıllarından itibaren tarih konularının Sosyal Bilgiler dersinin müfredatında yer almaya başlamasıyla birlikte içerik dizilimi açısından belirgin bir fark olmasa da konularda

³⁶ Fuat Sarılioğlu ve Müslüm Karadaş, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4*, (İstanbul: Cemre Yayıncılık, 2003), 117.

³⁷ Sarılioğlu ve Karadaş, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4*, , 118.

genel olarak konu bağlamında bir daralmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Zira 1987 yılı basımlı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yakın coğrafyamızın dünü hakkında bilgi vermenin sonrasında Türklerin kökeninin, ana yurdu ve yaşayışlarının ele alındığı konularla başlayıp kronolojik olarak İslamiyet-Araplarla olan ilişkiler ve Anadolu Selçuklu Devleti ile sonlandırılmaktadır. Diğer Sosyal Bilgiler kitaplarında da benzer durumun sürdürüldüğü görülmektedir. 2005 öncesi tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında sunulan tarih içeriği ve planlamasıyla kronolojik tarih algısının ötesinde bir beceriye yer verilmediği söylenebilir.

2005 yılında öğretim programlarındaki yapılandırıcılık anlayışının etkisiyle yapılan değişiklikler ile tarih anlayışında bireysel bir yapılandırmaya gidilmiştir. Bireyin kendi yakın çevresindeki araç gereç, olay ve olgulardan yola çıkarak geçmişin ve şimdinin tarihi üzerine bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu durumu 2011 ve 2018 yıllarında basılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yerel tarih ve sözlü tarih yaklaşımlarının işe koşulduğu “Aile Tarihi, Kültürümüze Ait Ögeler, Geçmişte ve Günümüzde Çocuk Oyunları” gibi konularda görmek mümkündür.

2.2.3. Ders Kitaplarındaki Tarih Bilinci Oluşturmada Değişim ve Süreklilik Algısı

Tarih bilincini kavramsal olarak ifade etmeden önce zaman kavramının üzerinde durmanın faydalı olduğu düşünülmektedir. Günümüzde modernizmin bir getirisi biçiminde kabul edilen “doğrusal bir yönde akıp giden”, yani geriye dönüşü olmayan, belirli ölçülere sahip bir (ilerlemeci) zaman algısı hâkimdir. İnsanın yaşam deneyiminden kaynaklanan ve tarih bilinci tartışmalarında merkezi öneme sahip, “sürekli akıp giden” bu zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek olarak üçe ayrılması olarak ifade edilebilir.

Geçmiş, olayları şimdi hatırlanan bir yaşam deneyidir.³⁸ Hatırlanan şeyin ne olduğu hususunda odak, şimdi neyin büyük bir etkiye sahip olduğudur. Gelecek ise şu andaki beklentilerimizden müteşekkildir. Buna göre tarih bilincinin, “günün algılanması, geçmişin yorumu ve geleceğin beklentileri”ni içeren bir kurgu olarak tanımlanması, doğrudan insanın nitelikleriyle ilgilidir.

İnsan zihnini en önemli özelliklerinden biri sembolleştirme kapasitesidir. Sembolleştiren insan kullandığı dili oluşturabilmekte, yazıyı geliştirebilmekte ve bu yolla da mevcut deneyimlerini birbirine ve gelecekteki nesillere aktarabilmektedir. Yani yazıya dayalı olarak bir tarih oluşturabilmektedir. İnsanın sürekli yaptıkları üzerine düşünmesi ve yazıya dayanarak bir tarih oluşturması bir tarih bilinci geliştirmesine olanak vermektedir. Bu nitelikler, insanın kendisini bir zaman boyutunun sürekli akışı içinde görmesini sağlamaktadır.

Tüm bu ifadeler sonucunda insanın kendisine bu zaman akışı içerisinde tutarlı bir konumda yer vererek, geçmişe neler borçlu olduğunun farkında olmayla geleceğe karşı sorumluluklarının bilincinde olmayı tarih bilincine sahip olmak olarak tanımlayabiliriz. Tarih bilinci olan bireylerin davranışlarının ve eylemlerini daha barışçıl ve daha iyi bir toplumun oluşmasına katkıda bulunacağına inanılmaktadır. Ayrıca bu bireylerin, hak ve sorumluluklarına sahip çıkan kimlikli yurttaşlar olacakları beklenmektedir.

Tarih bilincinin oluşturulmasında yukarıda ifade edilen geçmiş, şimdi ve gelecek kurgusunu aktarmaya dönük olarak değişim ve süreklilik algısının kazandırılması da önem

³⁸ İlhan Tekeli, *Tarih Bilinci ve Gençlik*. (Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), 18.

arz etmektedir. Bu gerekçeyle ders kitaplarında tespit edilen değişim ve süreklilik algısına yönelik bulgulara yer verilmiştir.

1936 yılı *Tarih 4* ders kitabında, dönemin gerektirdiği siyasi bakış açısının etkisiyle yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni yüceltme amacı güden "Bugün ve Dün" konusu yer almaktadır. Bu konunun alt başlıklarında "Bugünkü Erkin Türkiye Cumhuriyeti, Dünkü Osmanlı Devleti", "Atatürk ve Bugünkü Hükümetimiz, Dünkü Padişahlar", "Bugünkü Düzen ve Güven, Dünkü Karışıklık ve Güvensizlik" konularının yer alması dikkat çekicidir. Bu durum esas itibarıyla yeni kurulan Cumhuriyet rejimini halka anlatarak onların zihinlerinde güçlendirmek ve ona olan bağlılığı artırmayı amaçlayan dönemin siyasi otoritesinin ideolojik bakış açısının yansımasıdır. Bu bakış açısının cumhuriyet öncesi Osmanlı devlet geçmişi ile bağların koparılarak yeni bir ulus-millet inşası için gerekliliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Yine aynı kitapta ele alınan konulardan biri Orta Asya'nın eski ve yeni durumunun nasıl olduğu üzerinedir. Bu konular ile öğrencilerde dün ve bugün arasındaki gelişmenin hissedilmesini, aradaki değişimin olumlu veya olumsuz yönde olsa bile bir sıralılık arz ettiğinin fark edilmesini amaçlandığı düşünülmektedir. Bu durumu değişim ve süreklilik algısını geliştirilmesine yönelik bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkündür.

Resim 2. Yeni kurulan Cumhuriyet'in ulus kimlik inşasında "bugün ve dün" vurgusunun yapıldığı bir görsel³⁹

Yine aynı kitapta "İlerleme Nasıl Olur" isimli bir konuya yer verilmiştir. İnsanlarla hayvanların yaşayışlarındaki değişiklikler ifade edilerek "ilerlemiş" insanın özelliklerine değinilmiştir. "İyiye, doğruya, güçlülüğe doğru olan değişmeler" ilerleme olarak tanımlanmıştır.⁴⁰

1978 basımlı *Sosyal Bilgiler 4* ders kitabında Orta Asya'da ve Anadolu'da kurulan uygarlıklarla ilgili bilgiler aktarılırken bir sıralılık ilişkisi ile tarih doğrusal bir yönde akan, uygarlıkların sürekliliği ve birbirlerine olan etkileri hissettirilmek istenmiştir.

"Eti İmparatorluğu yıkıldıktan sonra geçen yüzyıllar içinde Anadolu'da birçok devletler kuruldu. Yurdumuz yer yer çeşitli ulusların egemenliği altında kaldı. Bunların başlıcaları Urartular, Frigyalılar,

³⁹ Kültür Bakanlığı, *İlkokullar Kitapları Tarih IV*, 94.

⁴⁰ Kültür Bakanlığı, *İlkokullar Kitapları Tarih IV*, 81.

İyonyalılar, Romalılar ve Bizanslılardır. Yurdumuzun çeşitli bölgelerinde o zamanlardan kalma birçok uygarlık eserlerine de rastlanmaktadır.”⁴¹

1997 basımlı *Sosyal Bilgiler 4* ders kitabında tarihin bir süreklilik arz ettiği şu ifadelerle belirtilmektedir:

“Bugün içinde yaşadığımız bütün önemli olaylar, gelecekte tarihin konusunu oluşturacaktır. Biz de böylece gelecek kuşaklar için tarihin bir parçası olacağız.”⁴²

2011 basımlı *Sosyal Bilgiler 4* ikinci kitabında yer alan “İyi ki Var” temasında yer alan “Bir Zamanlar” ve “Hayatımız Hızlanıyor” konuları geçmişte ve günümüzde kullanılan araç ve gereçlerdeki değişim ve gelişmeler hakkında bilgi vermektedir.

“Eskiden kol saati yerine cep saati kullanılmış. Cep saatinin zinciri yelek düğmesine takılır, saat de yeleğin cebine konurmuş. Anneannem, büyük babasından kalan köstekli saati oturma odasının duvarına asmış. Onun için bu saatin manevi değeri büyükmüş.”⁴³

Resim 3. Eski Zamanlarda Kullanılmış Olan Bir Cep Saati⁴⁴

2018 basımlı *Sosyal Bilgiler 4* ders kitabında “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer alan “Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları” ve “İyi ki Var” ünitesi içerisinde yer alan “Geçmişten Bugüne Teknoloji” ve “Zaman İçinde Teknoloji” konuları da değişim ve süreklilik algısını geliştirmek amaçlanmaktadır.

⁴¹ Çalapala, *Sosyal Bilgiler: 4*. 154

⁴² Şenünver vd, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4*, 119

⁴³ Miyase Koyuncu Kaya vd., *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitabı 4*. (İstanbul: Devlet Kitapları, 2011), 35.

⁴⁴ Koyuncu Kaya vd. *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitabı 4*, 35.

Resim 4. Zaman İçinde Teknolojideki Değişimi Karşılaştırmalı Olarak İfade Edilen GörSELLER⁴⁵

Yukarıda verilen örnekler, tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında ele alınan geçmişe ait var olanların nasıl bir değişimden geçerek sıralı bir ilişki içerisinde bugüne ulaşıldığının göstergesidir. Bu durumu, tarih öğretiminin amaçlarında ifade edilen, çocuğa ve gence, içinde yaşadığı toplumun bugünden ibaret olmadığı, uzun bir geçmişten geldiği ve devam da edeceğini hissettirmek ile ilişkilendirmek mümkündür.⁴⁶

Sonuç

Tarih ders kitapları bir yandan derin bir tarih uzmanlığından beslenirken, diğer yandan hitap ettiği öğretim kademesine uygun eğitimsel sadeleştirme ve basitleştirmeler içerir. Bunlar aynı zamanda yazıldığı dönemin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel etmenlerince biçimlendirilen materyallerdir. Bu nedenle tarih ders kitapları, ideolojik bir baskı merkezi tarafından kontrol edilmesi söz konusu olan tarihyazımı eğilimlerini de yansıtır.

Cumhuriyet'ten günümüze ilkokullarda okutulan ders kitaplarını inceleyen bu çalışmada incelenen ilkokul tarih ve sosyal bilgiler ders kitapları, 1936 basımlı ilkokul Tarih 4 Ders Kitabı dışında geçmişten günümüze doğru akan bir sürece dayalı kronolojik bir içerik yapısına sahiptir. Dolayısıyla bu ders kitaplarında benimsenen tarih algısı kronolojiktir. Bu durum doğrusal ilerleyen (ilerlemeci) zaman algısının tarih düşüncesini ve olayları biçimlendirdiğine ilişkin bir kabulü de beraberinde taşır. Bu durum gerek tarih algısında gerek tarihsel düşünme süreçlerinde bir çok soruna yol açsa da modern tarihyazımının temelleriyle oldukça uyumludur.

⁴⁵ Sami Tüysüz, *İlkokul Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. (Ankara: Tuna Yayıncılık, 2018), 100.

⁴⁶ Sakaoğlu, "İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları", 136.

Kitaplarda ele alınan konuların Türk tarihi etrafında şekillenmesi, genel olarak milli bir tarih anlayışının benimsendiğinin göstergesidir. Bu duruma istisna olarak 2005 müfredat değişikliği sonrası sunulabilir. Yapılandırmacı anlayış ile hazırlanan ders kitaplarının önceki yıllara göre “makro tarih” yanında öğrencinin kendisinin ve ailesinin geçmişi gibi “mikro tarih” girişimlerine de yer verdiği, bu bağlamda daha pedagojik bir bakış açısı gösterdiğini söylemek mümkündür.

Yüz yıllık süreçte görülen diğer önemli bir değişiklik ise tarih dersinin ilkokulda 1969 yılı sonrasında sosyal bilgiler çatısı altında ele alınmaya başlaması ile birlikte tarih konularına daha az yer verilmeye başlanmıştır. Bu durum yıllar içinde de giderek daha sert sonuçlar doğurmuş ve tarih konuları niceliksel olarak kitaplarda gitgide azalmıştır.

İlkokul tarih ders kitaplarında konu dağılımındaki farklılaşma da dönemsel etkileri görmek adına önemli bir gösterge sayılabilir. Bu çerçevede Cumhuriyetin ilk yıllarında okutulan kitaplarda Türk tarihi eksenindeki konuların Türklük yaklaşımı çerçevesinde şekillendiği görülmüştür. Şüphesiz ki bu durum Türk Tarih Tezi'nin etkisinden kaynaklanmaktadır. Sonraki yıllarda ders kitaplarında Türk Tarih Tezi'nin etkileri zamanla azalsa da Orta Asya bağlantılı Türk Tarihi ve uygarlığı ve ilk çağda Anadolu medeniyetleri ile ilgili konulara yer verilmiştir. 1970'li yıllardan itibaren Türk-İslam Sentezi etkisiyle Türklerin Müslümanlarla münasebetleri ve Müslüman Türk Devletlerine olan konuların yoğunluğunda artış görülmektedir. Bu durumlar ders kitaplarının döneme özgü siyasetten etkilendiğini göstergesi sayılabilir. Özellikle 2005 müfredat değişikliği ile yapılandırmacı anlayışla ders kitaplarına dâhil olan, yakın aile tarihinden güç alan “Kültürel Ögelerimiz” konularının her toplumun, her ailenin, her bireyin kendi kültürel mirasının var olabileceği ve bunların çok çeşitlilik arz edebileceğinin yer alması, tarih eğitimi yaklaşımı kadar tarih düşüncesinde zamanla oluşan değişimin bir yansıması olarak okunabilir.

İncelenen ders kitaplarında sunulan tarih tanımlarının, dönemlerin siyasi ve sosyal bakış açılarından etkilenecek kurgulandığı görülmüştür. Tanımlardaki örneğin, “insan”, “millet”, “topluluk”, gibi kavramların kullanımı, dönemsel olarak kültürel ve sosyal değişimin bir göstergesi sayılabilir.

İncelenen tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih bilincini geliştirmeye yönelik benimsenen değişim ve süreklilik algısıyla, tarihin süreklilik içerisinde dünden bugüne ve geleceğe doğru bir çizgiye sahip olduğu hissettirilmek istenmektedir. 20. yüzyılın başlarından itibaren ulus devletlerin egemen olduğu bir dünyada, tarih bilincinden beklenen şey, ulusal kimliğin oluşturulmasına katkıda bulunmasıdır. Fakat günümüzün küreselleşen dünyasında, ulus devletler dünyasında farklı bir birey toplum ilişkisi öngörülmektedir. Zira günümüz dünyasında, uluslar arasında ayrılık inşa etmeye, “ötekiler” oluşturarak çatışmalara gerekçeler bulmaya dönük bir tarihyazımı yerine, uluslar arasında köprüler oluşturmaya, dostluk ve yardımlaşmaya kaynaklık edecek bir tarih yazımına gereksinim her geçen gün daha çok duyulmaktadır.⁴⁷ Bu ifade özünde Cumhuriyetten günümüze tarih kitaplarının benimsediği anlayıştaki değişimi yansıtmaktadır.

Sonuç olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen tarih bakış açısına göre, içeriğin ulus devlet olmanın gerektirdiği biçimde yurttaşlar yetiştirmeyi esas alacak şekilde düzenlendiği ve sonrasında bu anlayışın zamanla esneyerek bireyin insan olarak var olması ve küreselleşen

⁴⁷ İlhan Tekeli, “Küreselleşen Dünyada Tarih Öğretiminin Amaçları Ne Olabilir?”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları* içinde., Editör Salih Özbaran (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995), 34.

dünyada kendine yer edinmesine vurgu yapan bir içeriği de kapsadığı görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle ilkokul tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında, her ne kadar küreselleşen dünyaya ayak uydurma çabası güdülse de doğal olarak milli bir tarih anlayışının hala var olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

A. Kitaplar

- Akbaba, Bülent. "Tarih Ders Kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk İmajı", *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar*, Editör Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2019.
- Alkan, Necmettin. "Geçmişten Günümüze Dünyada Tarih Yazıcılığı", *Tarih için Metodoloji*, Editör Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2022.
- Aydın, Hasan. "Orta Çağ İslam Dünyasında Tarihçilik: Taberi ve İbni Haldun", *Dünyada Tarihçilik*, Editör Ahmet Şimşek, 47-74. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2017.
- Bernheim, Ernst. *Tarih İlimine Giriş: Tarih Metodu ve Felsefesi*, Çeviren M. Şükrü Akkaya, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- Binal, Faik. *İlkokullar İçin Tarih 4*. İstanbul: Ders Kitapları A. Ş., 1966.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem A Akademi, 2018.
- Çalapala Rakım. *Sosyal Bilgiler 4*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., 1978
- Copeaux, Etienne. *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*. Çeviren Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Demir Muzaffer. "Antik Yunan Tarihçiliği: Herodotos ve Thukydides", *Dünyada Tarihçilik*, Editör Ahmet Şimşek, 1-28. Ankara: Pegem Akademi, 2017.
- Durgun, Fatih. "Nesnellikten Postmodernizme Profesyonel Tarih Yazımı", *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı için Çağdaş Bir Metodoloji*, Editör Ahmet Şimşek, 15-27. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.
- Ekiz, Durmuş. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- Ersanlı, Büşra. *İktidar ve tarih*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Gürkan, Hasan. *Türkiye'de tarih öğretimi ilköğretim ders kitapları (1869-1950)*, Adana, Karahan Kitabevi, 2017/2.
- Hacısalıhoğlu, Fuat. "Teritoryal Tarihyazımı Bağlamında Anadolucu Tarih Tezleri", *Türk Tarihçiliğinde Tezler/Teoriler*, Ed. Ahmet Şimşek, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 43-73.
- Hacısalıhoğlu, Mehmet. *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı*, İstanbul: Balkar, 2020.
- İnalcık, Halil. *Şair ve Patron*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.
- Koyuncu Kaya, Miyase vd. *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitabı 4*, İstanbul: Devlet Kitapları, 2011.
- Kültür Bakanlığı. *İlkokullar Kitapları Tarih IV. Sınıf*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- Langlois, Charles Victor ve Seignobos, Charles. *Tarih Tetkiklerine Giriş*, Çeviren G. Ataç, İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1937.

- Monod, Gabriel. *Tarihte Usul*. Çeviren K. Ş. Dersan, İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1938.
- Oran, Hilmi. *İlkokullar İçin Tarih, Sınıf 4*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1959.
- Örnek, Cangül. "Soğuk Savaş Dönemi Tarihçiliği ve Türk-İslam Sentezi Tarihçiliği," *Türk Tarihçiliğinde Tezler/Teoriler*, Editör Ahmet Şimşek, 103-132. İstanbul: Yeni İnsan Yayınları, 2020.
- Özbaran, Salih. *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Pamuk, Akif. *Kimlik ve Tarih / Kimliğin İnşasında Tarihin Kullanımı*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınları, 2014.
- Sakaoğlu, Necdet. "İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları". *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*. Editör Salih Özbaran. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Sanır, Ferruh vd. *İlkokul Sosyal Bilgiler 4*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987.
- Sarılioğlu, Fuat ve Karadağ, Müslüm. *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4*. İstanbul: Cemre Yayıncılık, 2003.
- Sivrioğlu, Ulaş Töre. "Arkeolojiden Antropolojiye Türk Tarih Tezi", *Türk Tarihçiliğinde Tezler / Teoriler*, Editör Ahmet Şimşek, 15-42 İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2020.
- Şenünver, Güler vd. *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Şimşek, Ahmet ve Pamuk, Akif. "Yapısalcı, Post Yapısalcı ve Post Modern Tarih Anlayışları", *Tarih Felsefesi*, Editörler İbrahim Şirin ve Hüseyin Gazi Topdemir, 167-179. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Şimşek, Ahmet. *Türkiye'de Tarih Eğitimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2017.
- Şimşek, Ahmet. *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar: Devletler, Halklar, Kişiler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2019.
- Tekeli, İlhan. "Küreselleşen Dünyada Tarih Öğretiminin Amaçları Ne Olabilir?", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları* Editör Salih Özbaran, 34. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Tekeli, İlhan. *Tarih Bilinci ve Gençlik*, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Tüysüz, Sami. *İlkokul Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, Ankara: Tuna Yayıncılık, 2018.
- Unat, Faik Reşit ve Su, Kâmil. *İlkokul Kitapları Tarih IV. Sınıf*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1945.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Yıldırım, Erinç Erdal. *İnönü Döneminde Tarih ve Eğitim: Tarih Anlayışında Süreklilik ve Değişimler*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2014.
- Yıldırım, Tercan. *Tarih Ders Kitaplarında Kimlik Söylemi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2016.

B. Makaleler

- Aizharkyn, Alyimidin Kyzy. "Kırgızistan'daki ortaokul, lise tarih ders kitaplarında Türkiye tarihinin okutulması", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2, no. 1 (2012): 79-83.

- Akengin, Hamza. "Tarih öğretiminde kullanılan haritalar üzerine bir değerlendirme", *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 4, no. 1 (2015): 122-155.
- Alaca, Eray. "Orta Öğretim Tarih Ders Kitaplarında Bir Öteki Olarak İran/Safeviler", *Electronic Turkish Studies* 10, no. 11 (2015).
- Alaca, Eray. "Cumhuriyet dönemi ilkököl tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12, no. 28 (2017): 25-40.
- Alaca, Eray. "Cumhuriyet dönemi lise tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme", *International Online Journal of Educational Sciences*, 9, no. 4 (2017): 988-1007.
- Alaca, Eray. "Türkiye’de Siyasi İktidarların Değişimine Bağlı Olarak Orta Öğretim (Lise) Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Padişahı İmajı: II. Abdülhamit Örneği", *OPUS International Journal of Society Researches* 8, no. 14 (2018): 555-577.
- Alaca, Eray. "Examination of Postgraduate Theses on History Textbooks in Turkey in Terms of Some Variables", *European Journal of Educational Research* 7, no. 2 (2018): 225-232.
- Aslan, Erdal. "Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları," *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 2010, 215-231.
- Boykoy, Seher. "Türkiye’de 1939-1945 yıllarında tarih öğretim programları ve tarih ders kitaplarının incelenmesi", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12, no. 21 (2011): 157-181
- Demircioğlu, İsmail Hakkı. "Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar", *Karadeniz Araştırmaları*, 38, (2013): 119-133.
- Dere, İlker ve Ülker, Ahmet Burak. "Lise Tarih Ders Kitaplarında Tarihi Şahsiyetler", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, no. 1 (2022): 921-956.
- Doğan, Necmettin. "Osmanlı’dan Cumhuriyete Ders Kitaplarında Devlet Kavramının İktidar-Eğitim İlişkisi Açısından İncelenmesi", *KUYEB*, 11, no. 4 (2011): 2069-2090.
- Dönmez, Cengiz ve Yazıcı, Kubilay. "Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında tarihi karakterlerin kullanımını etkileyen faktörler", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14, no. 3 (2013): 243-265.
- Engin, Vahdettin. "İlkokullarda Tarih Müfredatı Meşrutiyetten Günümüze Kısa Bir Tarihçe", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 3, (2000): 283-298
- Gürkan, Hasan. "Türkiye’de İlkokullarda Tarih Öğretimi: Ders Kitapları Örneği (1869-1920)", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18 (2017): 118-136
- Hali, Servet. "Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları", *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Ekim, 2014, s. 158-166.
- Kabapınar, Yücel ve Mıratkan Camkıran, Tülay. "Sunumu Boyutunda 1981 ve 2006 Yılı İnkılap Tarihi Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarına Bakmak", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36, (2012): 147-168.
- Ocak, Gürbüz vd. "Öğrenci Görüşlerine Göre Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Tarih Ders Kitaplarının Yapılandırma Öğrenme Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi (Afyonkarahisar İli Örneği)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11, no. 1 (2013): 82-100.

- Öztürk, İbrahim Hakkı. "Tarih öğretiminde anakronizm sorunu: sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarındaki kurgusal metinler üzerine bir inceleme", *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2, no. 1 (2011): 37-58.
- Safran, Mustafa ve Ata, Bahri. "Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar; Türkiye'de tarih ders kitaplarında Yunanlılara ilişkin kullanılan dil ve Yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1996): 11-26.
- Safran, Mustafa vd. "Investigation of historical characters in republic of Turkey revolution history and Kemalism course books (1993-2012)", *International Education Studies*, 9, no. 8 (2016): 60-65.
- Şengül Bircan, Tuba. "Siyasi Düşünce Akımları ve Tarih Ders Programlarındaki Düşünsel Değişim (1908-1930)", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40, no. 1 (2007): 63-97.
- Şimşek, Ahmet. "Tarih Öğretiminde Sorgulamacı Yaklaşım Çerçevesinde Soru Sorma Becerisi ve Lise Tarih Ders Kitaplarının Durumu", *International Journal of Human Sciences*, 5, no. 1 (2008): 1-15.
- Şimşek, Ahmet ve Alaslan, Funda. "Milliyetçi tarihten milli tarihe, çatışmacı eğitimden barışçı eğitime doğru Türkiye'de tarih ders kitapları", *Akademik Bakış Dergisi*, 40, (2013).
- Şimşek, Ahmet ve Çakmakçı, Emre. "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Millî Mücadele", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15, no. 30 (2019): 189-227.
- Taşkın, Ayşe ve Şimşek, Ahmet. "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih / Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihinin Öğretimi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25, no. 4 (2017): 1533-1548.
- Vurgun, Ahmet ve Özdemir, Yasin. "Cumhuriyetin ilk yıllarındaki (1924-1928) ilkököl tarih ders kitaplarında milli mücadele döneminin siyasi ve diplomatik gelişmeleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66 (2020):335-347
- Vurgun Ahmet ve Brina, Nuri. "Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ilkököl tarih ders kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları", *International Primary Education Research Journal* 5, no. 2 (2021): 126-139.
- Yazıcı, Kubilay ve Özdemir, Gülsün. "Ders Kitaplarında Tarih Konularının Öğretiminde Kullanılan Haritaların Temel Özelliklerinin İncelenmesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, (2016): 506-520.
- Yazıcı, Fatih ve Yıldırım, Tercan. "History teaching as a nation-building tool in the early republican period in Turkey (1923-1938)", *Paedagogica Historica*, (2018).
- Yıldırım, Tercan. "Tarih ders kitaplarında "öteki" kurgusu: 1930'lı yıllar üzerine bir değerlendirme." *Turkish History Education Journal* 3, no. 1 (2014): 62-89.
- Yıldırım, Tercan. "Türkiye'de tarih öğretiminde pozitivist etki: tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme (1930-1938)", *International Online Journal of Educational Sciences* 10, no. 1 (2017): 211-227.
- Yıldırım, Tercan ve Şimşek, Ahmet. "Erken cumhuriyet dönemi lise tarih ders kitaplarında din anlatısı", *Eğitim ve Bilim* 40, no. 179 (2015): 323-340.

Yıldız, Özgür. "Türkiye'de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, no. 2 (2003): 181-190.

C. Tezler

Akkoç, Aslıhan. "Tarih yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi: 1930-1950 Arası Lise Tarih Ders Kitapları." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008.

Aktaş, Özgür. "Cumhuriyet Devri Tarih Ders Kitaplarında Rusya İmgesi." Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, 2008.

Başoğlu, Nurhan. "Lise Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünmezliği, Orta Asya Türk Kadın Tarihi." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1996.

Bektaş, Ayşe Elif. "Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan biyografilerin incelenmesi." Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2019.

Daloğlu, Berrin Kübra. "Lise Tarih Dersi Kitaplarında Yer Alan Milli Kimlik Kavramının İçerik Analizi: 1939-1950." Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2013.

Deniz, Çağlayan. "İlköğretim II. kademe sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihi şahsiyetlere yaklaşım tarzı." Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011.

Demircioğlu, Ebru. "10. ve 11. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Görseller ve Metinlerde Toplumsal Cinsiyet Temsiliyle İlgili Tarih Öğretmenlerinin Görüşleri (Trabzon Örneği)." Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014.

Duman, Havva. "Sosyal Bilgiler Eğitiminde Harita Kullanımı ve Harita Kullanımı Konusunda Öğretmen Görüşleri." Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2011.

Gökten, Ahmet Fatih. "Ortaöğretim tarih ders kitaplarında harita-metin ilişkisi ve sınıf içi öğretmen uygulamaları." Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2019.

Elban, Mehmet. "Tarih ders kitaplarında milli kimlik ile ilişkili görsellerin incelenmesi: (1930-2014)." Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2015.

Koçak, Yurdal. "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Millî Mücadele Dönemi'nin Öğretimi." Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1999.

Özkan, Mehmet. "1924, 1926, 1936, 1948 İlkokul Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarında Tarih Konuları ve Öğretimi." Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008.

Şeritoğlu, Hasan. "Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı." Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019.

Turan, Emre. "İspanya'da lise tarih ders kitaplarında Müslümanlar ve eğitime yansımaları." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.

Ugarkovic, Uros. "Sırp ve Türk Güncel Tarih Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı İncelenmesi." Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2017.

Yıldırım, Tercan. "Meşrutiyet'ten Günümüze Tarih Ders Kitaplarında Türk Kitaplarında Türk Kimliğinin İnşası." Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

D. Kongre Bildirileri

Şimşek, Ahmet. "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Tarih Kavramı", *XIX. Türk Tarih Kongresi*, (2022).

E. Süreli Yayınlar

Şimşek, Ahmet. Türk Tarih Tezi Üzerine Bir Değerlendirme, *Türkiye Günlüğü*, Ekim. (2012): 85-100.

Türker Tekin, Nil. "Türkiye'deki ilköğretim ve ortaöğretim ders kitaplarında Rus imajı", *Toplumsal Tarih*, 216, (2011).

F. İnternet Kaynakları

İplikçiöğlü, Bülent. "Bir Bilim Dalı Olarak "Tarih" Nedir?" (Çevrimiçi), <https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/bir-bilim-dali-olarak-tarih-nedir>, 13 Ekim 2017.

Şimşek, Ahmet. "Tarih", *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/tarih>, Erişim Tarihi: 14.11.2024

Summary

The process of nationalization observed globally in the 19th century occurred intensely in Turkey at the beginning of the 20th century. Education and history were identified as two key tools of nationalization. The role of history in cultural construction and the ideological function of education came to the forefront. This situation was evident in both the late Ottoman period and the Republican era in Turkey.

In the early years of the Republic, education was expected to raise acceptable citizens with a national identity, aligned with the state's ideology. In this context, great importance was placed on history lessons, where education and history intersected. The content of historical topics, tailored to the ideological perspective of the ruling power and legitimizing it, was always meticulously planned. This can clearly be seen in history lessons taught from primary school to high school. In these lessons, the materials used by students to follow along and prepare for exams, and by teachers for lesson planning, were predominantly textbooks.

The impact of history textbooks on society is tied to their frequent use in lessons encountered at various stages of individuals' educational lives. Textbooks are not only instructional materials but also serve as significant tools for transmitting state policies. They contain, directly or indirectly, the messages that the government wishes to convey to students. The continued use of history textbooks as the primary material by both teachers and students today strengthens this influence. For this reason, discussions about history lessons often revolve around textbooks. This situation is particularly evident in textbooks containing history lessons at the primary school level. History was taught in primary schools from the early Republic years until the 1960s, after which it was incorporated into Social Studies courses.

Undoubtedly, the concept of history has not maintained the same content and framework of meaning across different periods. Over time, the purpose of writing history, the methods of research, and the focus of the content have evolved and transformed. In the last century, paradigmatic changes and transformations worldwide have influenced the historical thinking of individuals and, indirectly, society.

The establishment of universities in the 19th century contributed to the nationalization process. This development not only spread the phenomenon of modern science but also enabled history to become a scientific discipline. In this context, history was seen as an essential tool of nationalization. Modern history, developing a scientific methodology, involved efforts to uncover objective truths based on official documents. This approach was closely related to the methodology of the positive sciences.

Fundamental critiques of modern science after World War II became more visible with the end of the Cold War. Postmodernism, initiated by literary critics, also targeted modern historiography. The uniqueness, irreproducibility, and unpredictability of historical events led to criticisms of modern historiography's methodological approach to uncovering facts. Much has been written about the challenges of achieving objectivity in the study of humanity. Additionally, criticisms emerged suggesting that historical knowledge, being inevitably narrative-based and textual, could never fully represent the reality of the past. This has strengthened the possibility of writing history from a humanistic rather than a social sciences perspective. These developments are considered indicators of how the concept and understanding of history have evolved over time.

This study focuses on the concept and understanding of history in primary school history and Social Studies textbooks in Turkey. It examines how the idea of history is expressed in these textbooks and how the perspectives

of chronology, change, and continuity are represented within this framework. Most importantly, it identifies whether there has been a change in the meaning attributed to the concept of history.

The study was conducted using the historical research model, one of the qualitative research methods. Data were obtained through document analysis of primary school fourth-grade history and Social Studies textbooks. The data were analyzed using descriptive analysis. Textbooks from specific periods, selected using a purposive sampling approach, were analyzed. These periods include those influenced by the Turkish History Thesis (1931-), Humanist Influence (1940-), Turkish-Islamic Synthesis (1970-), and Islamist-Conservative Influence (2010-).

The analysis was structured according to these periods, with findings from the textbooks described using quotations. Examples illustrating the "perception of change and continuity," aimed at helping students understand connections between the past, present, and future, were frequently encountered in the textbooks. This supports a progressive perception of history. Over the years, visual elements in the textbooks have become more prominent and better integrated with the subject matter. The most commonly used instructional elements were preparation and evaluation questions. While the use of visuals and maps was deemed sufficient, other instructional elements catering to diverse learning styles were generally lacking.

Another notable finding of the research is the decline in the intensity of history topics in primary school curricula after 1969, when history was incorporated into Social Studies courses. While the influence of the Turkish History Thesis gradually diminished over time, the content up to the 1960s focused on Turkish history and civilization, connecting it to Central Asian and Anatolian civilizations of the ancient period. In later years, under the influence of the Turkish-Islamic Synthesis, there was an increased emphasis on the relationship between Turks and Muslims, as well as a greater focus on Muslim Turkish states. This suggests that history and Social Studies textbooks were shaped by the political ideologies of the periods in which they were written and taught.

Finally, since 2005, the constructivist learning approach has been reflected in textbooks in various ways. The most significant innovation introduced by this approach has been the inclusion of historical thinking skills. Although this did not lead to a radical change in the historical perspective adopted in the textbooks, it has positively influenced the perception and awareness of history aimed at shaping individuals.

In conclusion, in the early years of the Republic, the content of textbooks was designed to align with the nation-state's need to cultivate citizens. Over time, this approach has expanded to include content emphasizing individual identity and adaptation to a globalized world. Despite efforts to adapt to the globalized context, a national perspective on history remains evident in primary school history and Social Studies textbooks.